

การผสมผสานวัฒนธรรมในวิถีชีวิตของชาวกรุงศรีอยุธยา :
ผลจากความเป็นเมืองการค้าของกรุงศรีอยุธยา
The Integration of Cultures of the Ayutthaya People :
the Results from the Port City of Ayutthaya

วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ*

Warangkana Nibhatsukit

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมของชาวกรุงศรีอยุธยากับวัฒนธรรมที่เข้ามาเนื่องจากความเป็นเมืองการค้าของกรุงศรีอยุธยา ผลจากการศึกษาพบว่า ชาวเมืองอยุธยารับวัฒนธรรมหลายอย่างมาผสมผสานกับวัฒนธรรมของตน ทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของกรุงศรีอยุธยา ลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นภาพความเป็นเมืองการค้าของกรุงศรีอยุธยาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : การผสมผสาน วัฒนธรรม เมืองการค้า

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

This article aims to study the integration of the cultures of the Ayutthaya people and foreign cultures which were apparent in Ayutthaya, the port city. The results of the study showed that the people of Ayutthaya adopt these cultures, resulting in a unique culture in this urbanity, Ayutthaya. This occurrence more clearly reflected the port city of Ayutthaya.

Keywords : integration, culture, port city

สถานะเมืองการค้าของกรุงศรีอยุธยาทำให้กรุงศรีอยุธยามีความพิเศษกว่าหัวเมืองอื่น ๆ ในพระราชอาณาจักรอยุธยาในหลาย ๆ ด้าน และมีความเติบโตที่แตกต่างจากเมืองอื่น ๆ จากการศึกษ (วารสารคณา นิพัทธ์สุขกิจ ๒๕๕๐) พบว่าสถานะเมืองการค้าของกรุงศรีอยุธยาไม่เคยเปลี่ยนแปลงหรือลดลงเลยแม้ว่าชาวฝรั่งเศสจำเป็นต้องออกไปจากกรุงศรีอยุธยาในต้นรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา ในทางตรงกันข้าม กรุงศรีอยุธยายังรักษาความเป็นเมืองการค้าของตนเอาไว้ได้ตลอดจนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๓๑๐ ซึ่งจะเห็นได้จากความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของกรุงศรีอยุธยาที่แตกต่างจากเดิมอันเนื่องมาจากเกิดการผสมผสานวัฒนธรรมที่มีอยู่เข้ากับวัฒนธรรมของผู้คนหลากหลายที่เข้ามายังกรุงศรีอยุธยาจนเกิดเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของชาวกรุงศรีอยุธยาขึ้น

คำว่า “เมืองการค้า” หมายถึงเมืองที่มีความเคลื่อนไหวที่สำคัญทางเศรษฐกิจเป็นทั้งเมืองที่ทำการค้าขายส่งผ่านสินค้า มีผลผลิตของป่าซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดภายนอก เป็นแหล่งสินค้าส่งออกบางชนิด สถานะดังกล่าวของเมืองทำให้กรุงศรีอยุธยามีฐานะเป็นคลังสินค้าที่สำคัญ เมื่อรวมเข้ากับระบบและกลไกในการบริหารและการปกครองที่มีประสิทธิภาพของพระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยายิ่งเอื้อให้การค้าเจริญและนำความมั่งคั่งมาสู่กลุ่มคนที่อยู่ในกรุงศรีอยุธยาที่มีโอกาสประกอบกิจกรรมด้านการค้า

ทั้งทางตรงและทางอ้อม (วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ ๒๕๔๘ : ๔๗) ความสำคัญของการค้าทำให้ชาวต่างชาติต่างภาษาจำนวนมากเข้ามายังกรุงศรีอยุธยา มีทั้งกลุ่มคนที่ประสงค์จะเข้ามาเพื่อทำการค้าด้วยความสมัครใจและกลุ่มที่ไม่ได้เข้ามาเพราะความสมัครใจ แต่เกิดจากการตกเป็นเชลยศึก ถูกกวาดต้อนเข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ผู้เข้ามาตั้งถิ่นฐานทั้ง ๒ กลุ่มกลายเป็นแรงงานของเมืองการค้าและพระราชอาณาจักรอยุธยา ซึ่งในที่สุดคนกลุ่มหลังนี้ได้ผสมกลมกลืนกลายเป็นชาวกรุงศรีอยุธยาไปโดยปริยาย

สมัยอยุธยานั้นเป็นช่วงเวลาที่ชาวต่างชาติเข้ามาอาศัยและประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ กันมาก ชาวต่างชาติต่างภาษาเหล่านี้เมื่อเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาแล้วก็นำศิลปะ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของตนเข้ามาผสมผสานกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวกรุงศรีอยุธยา เกิดเป็นวัฒนธรรมของชาวกรุงศรีอยุธยาขึ้น ซึ่งแตกต่างจากวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวสยามในส่วนอื่น ๆ ของพระราชอาณาจักร

บทความนี้จึงต้องการศึกษาเพื่อให้เห็นผลจากการผสมผสาน อันมีนัยถึงการปรุงแต่งและปรับปรุงทางวัฒนธรรมระหว่างคนต่างชาติต่างภาษาที่เข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยากับชาวกรุงศรีอยุธยาจนเกิดเป็นวัฒนธรรมของชาวกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นผลจากความเป็นเมืองท่าการค้าของกรุงศรีอยุธยาที่รวมคนต่างชาติต่างภาษาเข้าไว้ด้วยกัน และจำกัดช่วงเวลาการศึกษาไว้จากรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไปจนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๓๑๐

อนึ่ง คำว่ากรุงศรีอยุธยาที่ปรากฏในบทความนี้หมายความเฉพาะในตัวเมืองและรอบ ๆ กำแพงเมืองซึ่งเป็นที่ตั้งของ “ค่าย” หรือ “หมู่บ้าน” ของชาวต่างชาติเท่านั้น ไม่ได้หมายถึงทั้งพระราชอาณาจักร

กระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมในสังคมอยุธยาเกิดขึ้นได้เนื่องจากกรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองท่าการค้ามาเป็นเวลานาน มีชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาและออกไป รวมทั้งมีชาวต่างชาติที่เข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานในกรุงศรีอยุธยา คนเหล่านี้ได้นำเอาวัฒนธรรมและวิถีปฏิบัติที่แปลกใหม่มาถ่ายทอดให้แก่ชาวกรุงศรีอยุธยารับมาดัดแปลงให้เข้ากับวิถีวัฒนธรรมเดิม เกิดเป็นวัฒนธรรมของชาวกรุงศรีอยุธยาขึ้น

คำว่าวัฒนธรรมในการศึกษานี้หมายถึงวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคม มีความหมายรวมถึงแบบแห่งความประพฤติทั้งปวงของมนุษย์ ซึ่งได้มาจากการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมและสามารถถ่ายทอดให้แก่กันและกันได้ โดยการใช้

เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน หรือแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ อันเป็นที่เข้าใจกัน (สุเทพ สุนทรภัสส์ ๒๕๔๔ : ๒๓) สังคมไทยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง สังคมมาเป็นเวลานาน ความเป็นมาของวัฒนธรรมไทยนั้นส่วนหนึ่งมาจากการปฏิบัติสืบทอดกันมาของบรรพบุรุษ และอีกส่วนหนึ่งมาจากการติดต่อกับชนชาติอื่นแล้วรับวัฒนธรรมของชนต่างชาติมาผสมกลมกลืนหรือดัดแปลงให้เข้ากับวัฒนธรรมหลักที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านาน อาทิ วัฒนธรรมจากพระพุทธศาสนา ประเพณี ภาษาไทย ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม การกินอยู่ เป็นต้น ซึ่งเมื่อเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมหรือเกิดการปรุงแต่งและปรับปรุงรับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาเกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่ถ่ายทอดและสืบทอดกันต่อไป

คำว่า การผสมผสานทางวัฒนธรรมหมายถึง การรับวัฒนธรรมของสังคมอื่นมาปรุงแต่งแล้วปรับปรุงเพื่อให้สามารถนำมาประพจน์ปฏิบัติในสังคมของตนเอง เช่น การดื่มน้ำชา กาแฟ ไม่ใช่วัฒนธรรมของคนไทย แต่รับมาจากต่างชาติและปฏิบัติสืบทอดกันมาในหมู่คนทั่วไป อย่างไรก็ตาม หมายความว่า การผสมผสานทางวัฒนธรรมยังมีความหมายรวมถึงการที่ชนบางกลุ่ม ในบางกรณีหรือบางสถานะ ครอบงำวัฒนธรรมของชนต่างกลุ่มหรือที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน เช่น ผู้ชนะสงครามถ่ายทอดวัฒนธรรมของตนให้แก่ผู้แพ้สงคราม และผู้แพ้ก็นำวัฒนธรรมมาใช้โดยมีการดัดแปลงหรือผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมเดิมของตน อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาที่ต้องการหมายถึงเพียงการรับวัฒนธรรมของสังคมอื่นมาประพจน์ปฏิบัติในสังคมของชาวกรุงศรีอยุธยาและปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลมกลืนเป็นวัฒนธรรมของชาวกรุงศรีอยุธยาไปเท่านั้น

สำหรับหลักฐานสำคัญที่นำมาใช้ศึกษาในเรื่องนี้ส่วนใหญ่คือ

๑. หลักฐานที่เป็นบันทึกหรือจดหมายของชาวต่างชาติที่เข้ามายังกรุงศรีอยุธยา หลักฐานประเภทนี้บ่งบอกความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มคนในกรุงศรีอยุธยา มักชี้ให้เห็นเรื่องราวเกี่ยวกับการค้าขายของชาวต่างชาติกับกรุงศรีอยุธยา บอกเล่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมือง กิจกรรมทางการค้า กลุ่มคนที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ เกี่ยวกับการค้า ฯลฯ เรื่องราวที่ปรากฏในหลักฐานเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องที่ผู้บันทึกเล่าเรื่องไปตามเหตุการณ์ที่ได้ประสบมาและบันทึกเรื่องราวที่ได้รับฟังมาจากผู้อื่น บางเรื่องไม่ปรากฏในพระราชพงศาวดารและกฎหมายตราสามดวง

๒. คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม ที่สะท้อนภาพของกรุงศรีอยุธยาตอน

ปลาย ให้รายละเอียดเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ในกรุงและนอกกรุงศรีอยุธยา สถานที่ค้าขายสำคัญ สถานที่สำคัญภายในกรุง ทำให้เห็นภาพความเป็นไปของสังคมกรุงศรีอยุธยาได้อย่างละเอียด แสดงให้เห็นการดำเนินชีวิตภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบการค้าที่ทำให้เกิดความหลากหลายในการทำมาหากินเลี้ยงชีวิต

๓. กฎหมายตราสามดวง ซึ่งสามารถสะท้อนเศรษฐกิจการค้าและความเป็นเมืองการค้าของกรุงศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดี เป็นเครื่องยืนยันความมีส่วนร่วมในการค้าของกลุ่มชาวต่างชาติต่างภาษาและกลุ่มไพร่ทั่วไป รวมทั้งยืนยันความเปลี่ยนแปลงของเมืองทำการค้าอยุธยา

ชาวต่างชาติในกรุงศรีอยุธยา

ความเป็นเมืองศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองและการค้าของกรุงศรีอยุธยา ทำให้มีชาวต่างชาติต่างภาษาจำนวนมากเดินทางเข้ามาอยู่อาศัยในกรุงศรีอยุธยา ซึ่งชาวต่างชาติที่เข้ามามีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน บ้างเข้ามาแล้วออกไป บ้างเข้ามาค้าขายและตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ในกรุงศรีอยุธยา และมีบ้างที่เข้ามาอยู่ด้วยวัตถุประสงค์อื่นนอกจากเข้ามาทำการค้า ในที่นี้ขอแบ่งกลุ่มคนต่างชาติที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยาอย่างกว้าง ๆ ออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

แผนที่แสดงหมู่บ้านชาวต่างชาติในกรุงศรีอยุธยาใน ค.ศ. ๑๖๘๗ (Anthony Reid, 1993 : 81)

๑. กลุ่มคนต่างชาติที่ถูกกวาดต้อนหรือลี้ภัยเข้าสู่กรุงศรีอยุธยาอย่างถาวร

คนกลุ่มนี้อพยพเข้ามาสู่พระราชอาณาจักรอยุธยาด้วยสาเหตุหลายประการ อาทิ เป็นเชลยสงครามที่ถูกกวาดต้อนเข้ามา เป็นพวกที่เข้ามาขอลี้ภัยและตั้งรกรากทำมาหากินอยู่ในพระราชอาณาจักรสืบเนื่องมาเป็นเวลานานจนกลายเป็นประชากรของกรุงศรีอยุธยา คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่อยู่รอบ ๆ อาณาจักรอยุธยานั่นเอง ได้แก่ กลุ่มชาวมอญ ชาวลาว และชาวเขมร เป็นต้น

การขยายพระราชอาณาเขตของพระมหากษัตริย์ในสมัยจารีตตามความเชื่อเรื่องจักรพรรดิราชและความต้องการกำลังแรงงานเพื่อมาใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ของเมืองและการสงคราม รวมถึงการขยายพระราชอาณาจักรเพื่อให้ได้เมืองต่าง ๆ เข้ามาร่วมเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอาณาจักร เพื่อขยายเครือข่ายการค้าและการหาสินค้าที่ตลาดภายนอกต้องการ ทำให้ได้กลุ่มชาวมอญและชาวลาวเข้ามาเป็นเชลยสงครามและอพยพมาอยู่ในพระราชอาณาเขตของพระมหากษัตริย์หลายระลอกตั้งแต่เริ่มตั้งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเมื่อเข้ามาแล้ว “เขาก็ได้รับการต้อนรับจากชาวสยามที่เห็นอกเห็นใจ มอบที่ดินให้เขาอยู่ และกำหนดให้เขาส่งเครื่องบรรณาการแต่เพียงเล็กน้อย” (ฟรังซัวส์ อังรี ทรูแบง ๒๕๓๙ : ๔) คนเหล่านี้ผสมกลมกลืนกับชาวไทยจนกระทั่งแทบจะแยกไม่ออกว่าเป็นชาวไทย มอญ หรือลาว “...ชาวต่างชาติบางคนเป็นลูกหลานของประชาชนจากลาวและพะโค ผู้ซึ่งชาวสยามกวาดต้อนเข้ามาเป็นเชลยสงครามเมื่อสองร้อยกว่าปีก่อนนั้น...แรกที่เดียวพวกเขาได้รับที่ดินเพื่อเพาะปลูก และเก็บภาษีจากผลประโยชน์ที่พวกเขาทำได้...ทุกวันนี้คนเหล่านี้ผสมกลมกลืนกับชาวสยามอย่างสมบูรณ์จนแทบจะแยกไม่ออก” (Nicolas Gervaise 1989 : 45) เกิดเป็นลูกครึ่งจำนวนมากจนทำให้ในที่สุดกรุงศรีอยุธยานับคนกลุ่มนี้เป็นชาวพื้นเมืองของกรุงศรีอยุธยาเช่นเดียวกับชนที่อยู่ในกรุงศรีอยุธยามาแต่เดิมเป็นกำลังสำคัญของกรุงศรีอยุธยาในด้านแรงงานทั้งในยามสงบและยามสงคราม

พวกที่อพยพมาในส่วนใหญ่ผสมกลมกลืนกันได้ง่ายทั้งจากรูปลักษณ์ภายนอกและจากการนับถือศาสนาเดียวกันจึงทำให้ทั้งชาวมอญและชาวลาวถูกนับว่าเป็นชาวพื้นเมืองเช่นเดียวกัน ในกฎหมายพระไอยการอาชญาหลวง มาตราที่ ๑๓ กล่าวถึงราษฎรของกรุงศรีอยุธยา (กรมศิลปากร ๒๕๒๑ : ๔๘๐) และในกฎหมายที่ออกในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ค.ศ. ๑๖๖๓ (พ.ศ. ๒๒๐๖) ก็ได้หมายรวมทั้งชาวไทย มอญ ลาว (เรื่องเดียวกัน : ๖๖๔)

นอกจากพวกมอญและลาวแล้ว ยังมีพวกเขมร พม่า และฉานที่เป็นทั้งเชลย สงครามและผู้อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารหลายครั้ง ชาวเขมรถูกกวาดต้อนเข้ามาตั้งแต่เมื่อเริ่มสถาปนากรุงศรีอยุธยาได้ไม่นานนักและคงอพยพเข้ามาอีกหลายระลอก ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ว่าสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีชาวเขมรอพยพเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาเกือบสองพันคน และยังมีแขกแม่ฉะปะอพยพจากกัมพูชาเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาอีกเจ็ดร้อยกว่าคน ต่อมาในสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระมีชาวกัมพูชาเข้ามาขออาศัยในพระนครโดยได้รับพระราชทานพระราชนุญาตให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้วัดค้างคาว

การเป็นเชลยศึกหรือเชลยสงครามที่ถูกกวาดต้อนจากบ้านเมืองของตนเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาไม่ได้ยุติบทบาทความเป็นพ่อค้าแม่ขายของคนเหล่านั้นลงไปเลย ในทางตรงกันข้ามกลับทำให้คนเหล่านั้นบางคนมีโอกาสดำเนินการค้ามากขึ้นด้วยซ้ำไป ดังจะเห็นได้จากจดหมายของวิลเลียม อีตัน พ่อค้าอังกฤษที่เคยอยู่ในกรุงศรีอยุธยาเขียนถึงเซอร์โรเบิร์ต สมิธ เขียนที่เมืองฟิรานโด (ฮิราโด) ประเทศญี่ปุ่น เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๑๗ เล่าถึงการกวาดต้อนพวกพ่อค้าชาวเมืองล้านช้างเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาว่า “พวกพ่อค้าชาวเมืองล้านช้างซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับเมืองเชียงใหม่ได้ถูกกวาดต้อนเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาจนหน้าที่ข้าพเจ้าจะเดินทางออกจากเมืองนั้นมา พวกนี้ได้นำสินค้าเป็นจำนวนมากลงมาด้วย” (กรมศิลปากร ๒๕๑๒ : ๑๐๒) ข้อความดังกล่าวสะท้อนว่าการที่ถูกกวาดต้อนลงมาทำให้คนเหล่านี้นำสินค้าลงมาขายเพื่อหาทุนตั้งถิ่นฐานอยู่ในกรุงศรีอยุธยาได้ด้วย และยังสะท้อนความหมายของคำว่าเชลยสงครามว่า ในทางปฏิบัติแล้วก็คือการย้ายถิ่นฐานของกลุ่มคนจากดินแดนอื่นเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาในสถานะที่เรียกว่าเชลยศึก แต่มิได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ผิดแผกแตกต่างหรืออยู่ภายใต้การกดขี่ข่มเหง

คนกลุ่มนี้ถูกกำหนดให้อยู่ในสถานที่ร่วมกัน เรียกว่าค่ายหรือหมู่บ้าน แต่ก็คือการรวมชุมชนที่มีเชื้อชาติเดียวกัน ไม่ได้แตกต่างไปจากชนต่างชาติต่างภาษาอื่น ซึ่งมีทั้งที่อยู่ในกำแพงพระนครและนอกกำแพง พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาให้โอกาสเชลยศึกทำมาหากินด้วยการเป็นช่างฝีมือและทำการค้าต่าง ๆ ในชุมชน และตามความถนัดของตนเอง เช่น ชุมชนลาวในพระนครมักอาศัยอยู่ย่านถนนบ้านลาว เป็นชุมชนขายดอกไม้สดซื้อตลาดดอกไม้ (คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและ

จัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ๒๕๓๔ : ๑๔) นอกกำแพงพระนครยังมีชุมชนลาวเก่าอาศัยอยู่แถวบ้านป้อมหัวแหลมมีอาชีพจับนกขาย มีทั้งนกที่เป็นอาหารและนกที่จับเพื่อให้อาหารพระนครทำบุญด้วยการปล่อยนก (เรื่องเดียวกัน, ๖) ในเอกสารดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นอีกด้วยว่าบรรดาชาวต่างชาติต่างภาษากลุ่มนี้มีโอกาสประกอบกิจกรรม “ทำมาหากิน” อาทิ พวกมอญในกรุงศรีอยุธยาประกอบการค้าเปิดไถ่ขายที่ตลาดวัดวัดวัดควาย ซึ่งเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ชาวไทยไม่ทำ (เรื่องเดียวกัน : ๑๓) ชาวมอญที่มาอาศัยในกรุงศรีอยุธยานำความชำนาญเฉพาะคือความสามารถในการปั้นหม้อ โอ่ง การผลิตเครื่องทองเหลืองติดตัวมาด้วย ซึ่งเป็นที่ต้องการของสังคมอยุธยา จะเห็นได้ว่าคนกลุ่มนี้ประกอบกิจกรรมการค้าหลาย ๆ ประเภทในกรุงศรีอยุธยา

๒. กลุ่มชาวเอเชียที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานและทำการค้า

คนกลุ่มนี้เข้ามาจากดินแดนที่อยู่ไกลออกไปจากคนกลุ่มแรก วัดอุปสมงค์หลักคือเพื่อทำการค้า บางพวกต้องการประกอบกิจกรรมด้านการเกษตร บางส่วนเข้ามาเพื่อเป็นทหารรับจ้าง ชาวต่างชาติที่อยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่ กลุ่มชาวโคชินไชน่า ดังเกีย อันนัม กลุ่มชาวจีน กลุ่มชาวญี่ปุ่น กลุ่มแขก “มัวร์” และมุสลิมจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

๒.๑ กลุ่มชาวโคชินไชน่า (เวียดนามตอนใต้) ชาวดังเกีย ชาوانันัม

แม้ไม่มีหลักฐานกล่าวถึงคนกลุ่มนี้มากนัก แต่ในช่วงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์เป็นต้นไปคนกลุ่มนี้อาศัยอยู่รอบหมู่บ้านฝรั่งเศส นับถือศาสนาคริสต์ซึ่งบาทหลวงฝรั่งเศสนำเข้ามาเผยแพร่ ไกล่บริเวณดังกล่าวมีตลาดวัดมะพร้าวซึ่งระบุว่าตั้งอยู่ริมบ้านญวนทะเล ซึ่งน่าจะหมายถึงพวกญวนที่เดินทางเข้ามาโดยทางทะเล และในสนธิสัญญาที่กรุงศรีอยุธยาทำกับบริษัทยินเดียนตะวันออกของฮอลันดากล่าวถึงการห้ามเรือหลวงของสยามจ้างลูกเรือชาวจีน อันนัม ดังเกีย และโคชินไชน่า ซึ่งสะท้อนว่าคนเหล่านี้เข้ามาประกอบกิจกรรมการค้าอยู่ในกรุงศรีอยุธยาและมีความชำนาญด้านการเดินเรือ

๒.๒ กลุ่มชาวจีน

กลุ่มชาวต่างชาติที่เข้ามาอาศัยในบริเวณประเทศไทยในปัจจุบันและในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ ก็คือกลุ่มชาวจีน จะเห็นได้จากภาพสลักฐานต่ำศิลาปะเขมรในปราสาทบายนที่สร้างเสร็จก่อนทศวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ เป็นภาพลัทธิจีนซึ่งมีกะลาสีผู้หนึ่งที่เห็นหน้าชัดว่าเป็นชาวจีน

เป็นหลักฐานสำคัญที่บอกให้รู้ว่ามีชาวจีนอยู่ในบริเวณนี้นานมาแล้ว การค้นพบครั้งนี้เป็นเครื่องยืนยันความน่าเชื่อถือว่าพ่อค้าชาวจีนได้มาตั้งตลาดค้าและเมืองในอ่าวไทยเรียบร้อยแล้วเมื่อคนไทยมาถึงบริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยาและแหลมมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ ชาวพื้นเมืองได้แต่งงานกับชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานและเกิดการถ่ายทอดวิทยาการความรู้จากจีนมาสู่ดินแดนนี้ (ศรีศักร วัลลิโภดม ๒๕๔๒ : ๒๕) เชื่อกันว่าเทคนิคการหล่อปฏิมากรรมขนาดใหญ่และการสร้างสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ที่ปรากฏตั้งแต่ก่อนสถาปนากรุงศรีอยุธยาต้องใช้ความรู้ด้านเทคนิคขั้นสูงซึ่งน่าจะได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากชาวจีน เช่น ศิยรพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะขนาดใหญ่ที่วัดธรรมิกราชและอาคารขนาดใหญ่ที่วัดมเหยงคณ์ พระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่วัดพนัญเชิง เป็นต้น

ชาวจีนที่เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยามีด้วยกันหลายกลุ่ม แต่ส่วนใหญ่มาจากจีนใต้คือกวางตุ้ง ผู้เจี้ยน และกวางสี คนกลุ่มนี้พูดภาษาฮกเกี้ยนและกวางตุ้ง เหตุที่เลือกอพยพมาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นจำนวนมากอาจเป็นเพราะไม่ไกลจากถิ่นฐานเดิมเท่าใดนัก และมีสภาพภูมิศาสตร์ที่ไม่แตกต่างจากถิ่นเดิม ส่วนสาเหตุการอพยพออกมาตั้งถิ่นฐานนั้น นอกจากเพื่อการค้าขายแล้ว ยังอพยพออกมาเนื่องจากสาเหตุทางการเมืองในจีนเมื่อเกิดการเปลี่ยนราชวงศ์ เช่น จาก ค.ศ. ๑๖๔๔ ผู้คนอพยพหนีพวกแมนจูเมื่อสิ้นราชวงศ์หมิง ผู้ลี้ภัยส่วนใหญ่อพยพลงมามาตั้งรกรากทางหมู่เกาะทะเลใต้ (วัลภา บุรุษพัฒน์ ๒๕๑๗ : ๑-๒) และคงอพยพออกมาอีกเรื่อย ๆ ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีชาวจีน ๓,๐๐๐ คนอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา นอกจากเดินทางเข้ามาทางทะเลแล้ว ชาวจีนยังอาศัยเส้นทางบกเข้ามาทางรัฐฉานแล้วเดินทางผ่าน่าน ลำปาง และหลวงพระบางด้วย (เรื่องเดียวกัน : ๒๒) จึงพบชาวจีนกระจายอยู่ทั่วไป ช่วงที่ชาวจีนเข้ามามากที่สุดน่าจะอยู่ในช่วงอยุธยาตอนปลาย เนื่องจากจีนเปิดกว้างให้ชาวจีนออกทะเลเดินเรือได้ใหม่ในทศวรรษ ๑๖๔๐ ทั้งก่อนหน้านั้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ยังเกิดการเจริญเติบโตของเครือข่ายผู้เจี้ยน (Fujian Network) เป็นแรงผลักดันให้ชาวจีนอพยพออกมามากขึ้น

เนื่องจากการเข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณที่เป็นกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่อดีตจึงทำให้ชาวจีนสามารถตั้งบ้านเรือนปะปนกับชาวพื้นเมืองได้โดยไม่ถูกกำหนดพื้นที่เฉพาะบริเวณที่มีกลุ่มคนจีนอาศัยอยู่มากในกรุงศรีอยุธยาคือบริเวณด้านตะวันออกของเกาะเมือง ริมแม่น้ำป่าสัก ทั้งในกำแพงและนอกกำแพงเมือง

ชาวจีนนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ท่าเรือ ซึ่งเป็นแหล่งค้าขายสำคัญ ดังจะเห็นได้จากบริเวณวัดพนัญเชิงจนถึงปากคลองข้าวสารและปากคลองสวนพลูมีศาลเจ้าปากน้ำแม่เบี้ย เป็นชุมชนจีนขนาดใหญ่ ยังมีพวกชาวจีนอีกมากที่อาศัยอยู่บริเวณบ้านเขาหลวงใกล้วัดภูเขาทอง ส่วนในกำแพงเมือง ชาวจีนตั้งบ้านเรือนอยู่มากบริเวณหัวเลี้ยวตำบลสระพา ตั้งโรงย้อมผ้าและย้อมด้าย (คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ๒๕๓๔ : ๕) ในกรุงศรีอยุธยาปรากฏวัดจีนหลายวัดอยู่ตามชุมชนจีน อาทิ ทางทิศใต้ของเกาะเมืองริมคลองถนนจีนมีวัดสามจีน วัดจีนที่แถบหอรตนไชย ส่วนตลาดใหญ่ของชาวจีนคือย่านในโก่ “มีตึกกว่าร้านจีนตั้งตึกทั้งสองฟากถนนหลวง จีนไทยนั่งร้านขายของสรรพสิ่งของ...” (เรื่องเดียวกัน : ๑๓) ถิ่นฐานบ้านเรือนของชาวจีนยังกระจายไปบริเวณตลาดวัดน้อยประตูจีน

๒.๓ กลุ่มชาวญี่ปุ่น

ชาวญี่ปุ่นเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เนื่องจากการค้าขายตัวขึ้นอย่างมากในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ เป็นต้นไป สาเหตุของการอพยพออกนอกประเทศของชาวญี่ปุ่นเนื่องจากปัญหาภายในคือการเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกทั่วไปในทวีปเอเชียและเข้าไปสู่ญี่ปุ่นตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ ซึ่งบรรดาเจ้าเมืองเล็ก ๆ ในคิวชูให้การสนับสนุนพวกนักบวชชาวโปรตุเกสที่เข้าไปเผยแผ่ศาสนาทั้งนี้เนื่องจากต้องการค้าขายกับพ่อค้าโปรตุเกส ทำให้มีขุนนางและประชาชนเข้ารับนับถือศาสนาคริสต์เป็นจำนวนนับแสนคน แต่ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ สมัยของโชกุนอิเอยาซึ เกิดการเปลี่ยนนโยบาย ไม่ต้องการให้ชาวตะวันตกเข้ามาเผยแผ่ศาสนาอีก เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวตะวันตกมามีอิทธิพลในญี่ปุ่น จึงเกิดการกวาดล้างชาวญี่ปุ่นที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกจำนวนมาก ทำให้ชาวญี่ปุ่นจำนวนหนึ่งที่ยึดมั่นศรัทธาในศาสนาต้องอพยพออกมาอยู่ยังเมืองต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งที่กรุงศรีอยุธยา นอกจากนั้น ยังมีซามูไรโรนิน (ronin) ที่อพยพออกจากญี่ปุ่นเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย ชาวญี่ปุ่นเข้ามาตั้งหมู่บ้านอยู่ในกรุงศรีอยุธยาในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ หรือราวทศวรรษที่ ๑๖๑๐ (อิชิอิ โยเนะโอะ และ โยชิภาวะ โทชิฮารุ ๒๕๔๒ : ๔๓)

หมู่บ้านของชาวญี่ปุ่นตั้งอยู่นอกกำแพงพระนครด้านใต้ ทางทิศตะวันออกเฉียงของแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงข้ามกับหมู่บ้านโปรตุเกส ใกล้หมู่บ้านอังกฤษและ

หมู่บ้านฮอลันดา ในยุคเฟื่องฟูทางการค้าระหว่างกรุงศรีอยุธยา-ญี่ปุ่น มีชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ที่บ้านญี่ปุ่นราว ๑,๐๐๐-๑,๕๐๐ คน (เรื่องเดียวกัน : ๔๖) แต่จำนวนประชากรคงลดลงตามลำดับ ใน ค.ศ. ๑๖๓๗ รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองมีชาวญี่ปุ่นราว ๓๐๐-๔๐๐ คนอยู่ในบ้านญี่ปุ่น เนื่องจากตั้งแต่ช่วงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเป็นต้นไป ญี่ปุ่นประกาศปิดประเทศ ห้ามชาวญี่ปุ่นเดินทางออกนอกประเทศและห้ามชาวญี่ปุ่นที่อยู่นอกประเทศเดินทางกลับเข้าไป ในช่วงต้นรัชกาล สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงกวาดล้างชาวญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในพระราชอาณาจักรอยุธยา ทำให้ชาวญี่ปุ่นจำนวนมากอพยพออกไป ญี่ปุ่นยังประกาศยุติการค้ากับต่างประเทศแต่อนุญาตให้เรือจากจีนและเรือฮอลันดาไปค้าขายที่เมืองท่าทางาซากิและยอมให้สำเภาแบบจีนจากบางเมือง เช่น ตังเกี๋ย กัมพูชา กรุงศรีอยุธยา นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี มะละกา และปัตตาเวียไปค้าขายกับญี่ปุ่นได้ แม้ญี่ปุ่นจะยอมให้สำเภาจากกรุงศรีอยุธยาเข้าไปค้าได้ แต่ไม่ยอมรับสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเป็นพระมหากษัตริย์ จึงประกาศไม่ยอมรับสำเภาหลวงที่เดินทางไปจากกรุงศรีอยุธยา ทำให้สำเภาหลวงจากกรุงศรีอยุธยาไม่อาจไปค้าขายโดยตรงกับญี่ปุ่น ราชสำนักต้องค้าขายผ่านพ่อค้าจีนและฮอลันดา และทำให้ชาวญี่ปุ่นในกรุงศรีอยุธยาไปเข้าร่วมกิจกรรมการค้ากับพ่อค้าฮอลันดาและพ่อค้าจีน นอกจากนั้น ยังทำการค้าในบริเวณคาบสมุทรมาเลย์ด้วย

๒.๔ กลุ่ม “แขกมัวร์” และมุสลิมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

คนกลุ่มที่เรียกรวมว่า “แขกมัวร์” หมายถึงกลุ่มคนที่นับถือศาสนาอิสลาม แต่หมายถึงเฉพาะชาวอินเดีย อาหรับ เติร์ก และเปอร์เซีย การที่หลักฐานตะวันตกเรียกรวมว่าพวกมัวร์ทำให้แยกออกได้ลำบากว่าหมายถึงชนชาติใด (วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ ๒๕๔๘ : ๓๐๑)

คำว่า “แขก” ยังใช้เรียกพวกมุสลิมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มาจากมลายู ชาว ปัตตานี มักระสัน และจามที่นับถือศาสนาอิสลามอีกกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ตามหลักฐานที่พบคำว่าแขกส่วนใหญ่มักจะเรียกพวกมุสลิม เช่น แขกมลายู แขกแม่เงาะเบาะ แขกมักระสัน แขกชวา แขกอินเดีย เป็นต้น ซึ่งเป็นกลุ่มชาวต่างชาติในกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่งในกรุงศรีอยุธยาและเมืองมะริด

พวก “แขกมัวร์” อยู่ในกรุงศรีอยุธยาและบริเวณใกล้เคียงมาเป็นเวลานานแล้ว อย่างไรก็ตามพ่อค้า “มัวร์” เดินทางเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยามากขึ้นหลังจาก

มะละกาถูกโปรตุเกสเข้าครอบครองทำให้กลุ่มพ่อค้า “มัวร์” ต้องหาที่มั่นทางการค้าใหม่ จึงหันมาหากรุงศรีอยุธยา การที่พระมหากษัตริย์และราษฎรไม่เข้มงวดเรื่องศาสนาจึงทำให้พ่อค้า “มัวร์” เดินทางเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานในกรุงศรีอยุธยามากขึ้น

พวกแขกมัวร์เชื้อสายเปอร์เซียตั้งบ้านเรือนอยู่ทางใต้ของพระนคร ริมคลองคูจามฝั่งตะวันตก ซึ่งเรียกกันว่าทุ่งแขกหรือสุเหร่าแขกเฉกอะหมัด บริเวณบ้านพักอาศัย ส่วนบริเวณบ้านป้อมหัวแหลมก็เป็นที่อยู่ของพวกแขกเก่าอีกกลุ่มหนึ่ง ในขณะที่แขกตานีหรือแขกปัตตานีตั้งบ้านเรือนอยู่แถบคลองตะเคียน ริมวัดลอดช่อง แขกมกกะสันหรือพวกมุสลิมมากัสซาร์จากเกาะเซเลเบส ประเทศอินโดนีเซียในปัจจุบัน ตั้งบ้านเรือนอยู่ใต้ชุมชนมุสลิมมลายูซึ่งอยู่ใกล้หมู่บ้านโปรตุเกส และพวกแขกจามอาศัยอยู่แถววัดแก้วฟ้าและวัดลอดช่อง

พวกแขกมัวร์เข้ามาค้าขายตั้งถิ่นฐานอยู่ในกรุงศรีอยุธยา สินค้าที่คนเหล่านี้ขายจัดเป็นสินค้าประเภทหรูหรา มีราคาแพง บ่งบอกฐานะของผู้ใช้ อาทิ พรมเปอร์เซีย น้ำดอกไม้เทศ ผ้าแพรพรรณ เครื่องแก้ว และเครื่องทอง นอกจากนั้นยังประกอบกิจกรรมตามความถนัด เช่น ฟันเชือกเปลือกมะพร้าวตีเป็นสายสมอขายให้แก่พวกเดินเรือ และฟันชุดจุดบุหรี่ด้วยเปลือกมะพร้าวขายแก่ขุนนางและราษฎรที่ต้องการใช้และทำบุญ เป็นต้น ซึ่งไม่มีคนกลุ่มอื่นทำ

ยังมีพวกมุสลิมที่อพยพมาจากหมู่เกาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เชี่ยวชาญการเดินเรือและทำการค้ามาก่อนที่จะอพยพเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา เรือลำเล็ก ๆ ของพวกมลายูและอินโดนีเซียนำสินค้าประเภทพริกไทยและหวายเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาเป็นประจำ นอกจากนั้น พวกมุสลิมจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังผลิตสินค้าขายตามความถนัดทางเชื้อชาติ แยกความชำนาญได้ตามเพศ เช่น พวกผู้หญิงมีความชำนาญในการนำโบลานมาจักสานเป็นสมุก หีบ กล่อง ฯลฯ สำหรับใส่หมากบุหรี่ ส่วนผู้ชายมีฝีมือด้านช่างเงิน ช่างทองรูปพรรณ การทำถมทองเป็นถาด ชัน พาน กาน้ำ หีบ กล่อง ตลับ ผอบ ฯลฯ นอกจากนั้น ยังมีฝีมือในด้านการเป็นช่างเหล็ก ทำกริช หอก ดาบ มีด ขวาน เดื่อยโก๋น ตะกรันหีบหมาก เป็นต้น (กาญจนาศพนันท์ ๒๕๑๒ : ๕๙๖)

กลุ่มพวกมัวร์มีอิทธิพลอย่างสูงในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวไทย คนจากกลุ่มเชื้อชาตินี้จำนวนหนึ่งได้เข้ารับราชการกุมอำนาจในราชสำนักติดต่อกันมาหลายชั่วคน

๒.๕ กลุ่มชาวอาร์มีเนีย*

คนกลุ่มนี้นับถือคริสต์ศาสนา นิกายออร์ทอดอกซ์ เป็นคนกลุ่มเล็ก ๆ และ ไม่ปรากฏหลักฐานมากนัก ทั้ง ๆ ที่ความจริงชาวอาร์มีเนียในเอเชียมีความสำคัญในฐานะ เป็นพ่อค้าที่ทำการค้าทั้งทางทะเลและทางบก และมีเครือข่ายการค้านานาชาติของตนเอง มีหลักฐานพอจะเชื่อได้ว่าชาวอาร์มีเนียที่อาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยาอพยพมาจาก อินเดีย แต่ไม่พบหลักฐานว่าหมู่บ้านชาวอาร์มีเนียตั้งอยู่ที่ใดในบริเวณกรุงศรีอยุธยา อาจไม่ได้ตั้งถิ่นฐานเป็น “หมู่บ้าน” หรือมีฉะนั้นก็อาจจะตั้งถิ่นฐานรวมกับหมู่บ้านชาวต่างชาติเชื้อชาติอื่น มีผู้สันนิษฐานว่าน่าจะตั้งประชาคมอยู่ร่วมกับพวกมุสลิมอินโด-อิหร่านเพราะมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน (จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์ ๒๕๔๔ : ๖๓) แต่ไม่มีหลักฐานใดมารองรับ

เชอวาลิเยร์ เดอ โชมองต์บันทึกไว้ว่าในกรุงศรีอยุธยามีชาวอาร์มีเนีย อาศัยอยู่ราว ๑๕-๑๖ ครอบครัว ประกอบอาชีพค้าขายและเป็นทหารม้าองค์รักษ์ของ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (Michael Smithies 1997 : 83) หลักฐานของบริษัทอินเดีย

* เป็นชนชาติกลุ่มอินโด-ยูโรเปียน ถิ่นฐานเดิมอยู่ในเอเชียไมเนอร์ ต่อมาได้อพยพมาอยู่บริเวณทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือของตุรกีในปัจจุบัน ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ราว ค.ศ. ๑๖๐๓-๑๖๐๕ ชาห์ อับบาสที่ ๑ สั่งให้เนรเทศชาวอาร์มีเนียมายังเปอร์เซีย ชาวอาร์มีเนียหลายคนตายระหว่างทาง ด้วยโรคระบาด พวกที่รอดมาได้ถูกขายเป็นทาส เฉพาะกลุ่มชนชั้นสูงเท่านั้นที่ชาห์อนุญาตให้ไม่ต้อง ไปเป็นทาส ชาวอาร์มีเนียนับพันครอบครัวถูกส่งไปอยู่ในบริเวณที่มีการทอดผ้าไหมที่เมืองกิลันและ มาซันดาร์น หลังจากนั้นก็อพยพไปตามที่ต่าง ๆ จนมาตั้งถิ่นฐานที่ใกล้ ๆ เมืองอิสฟาฮาน ที่ซึ่งจะ กลายเป็นเมืองจัดผ้าไหม เมืองจัดผ้าไหมกลายเป็นประตูเมืองหลวงของราชวงศ์ซาฟาวิ และเป็น ศูนย์กลางการค้าของชาวอาร์มีเนีย เป็นเมืองที่จัดหาสินค้าเอเชีย ได้แก่ ไหมเปอร์เซียและอัญมณีให้ แก่ตลาดยุโรป และจัดหาผ้าและสิ่งของอันประณีตของยุโรปมาให้อเอเชีย การนี้ทำให้พ่อค้าอาร์มีเนีย ต้องสร้างเครือข่ายของตนเองขึ้น จึงมีชาวอาร์มีเนียอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของเอเชีย เพื่อจัดหาสินค้า เช่น มีชุมชนอาร์มีเนียในเมืองบาสราและแบกแดด ฮอรัมตุ บันดา-อับบาส อัควา เดลลี ละฮอร์ แคมเบย์ สุรัต บอมเบย์ มัทราส แม้แตใน พะโค อังวะ ลีเรียม ย่างกุ้ง กรุงศรีอยุธยา บัตตาเวีย มะนิลา และกวางตุ้ง รายละเอียดใน Michel Aghassian and Keram Kevonian, “Armenian Trade in the Indian Ocean in the Seventeenth and Eighteenth Centuries” in *Asian Merchants and Businessmen in the Indian Ocean and the China Sea* edited by Denys Lombard and Jean Aubin (New Delhi : Oxford University Press, 2000), pp. 155-157.

ตะวันออกของอังกฤษที่เมืองสุริตระบูถึงการทำการค้าของชาวอาร์มีเนียชื่อโคจาห์ มีนาส (Cojah Meenas) เป็นพ่อค้ารายใหญ่ที่สุด ทำการค้ากับสยาม ติมอร์ มะละกา ฟิลิปปินส์ และทำการค้ากับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษที่เมืองสุริต (Vahé Baladouni and Margaret Makepeace 1998 : 71, 79, 80) สันนิษฐานว่าชาวอาร์มีเนียในกรุงศรีอยุธยา น่าจะเป็นเครือข่ายของพ่อค้าอาร์มีเนียที่มาจากอินเดียที่นำผ้าจากเมืองสุริตเข้ามาขายแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้^{*}

๓. กลุ่มชาวยุโรปที่เข้ามาติดต่อกับค้าขาย

คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ก็คือพ่อค้าและนักเดินเรือที่มักเข้ามาและออกไปจากกรุงศรีอยุธยาตามฤดูกาลค้าและฤดูมรสุม หากเป็นชนชาติที่เข้ามาตั้งสถานการค้าก็จะมีพนักงานอยู่ประจำ กล่าวได้ว่าคนกลุ่มนี้ไม่ได้หวังเข้ามาอาศัยในกรุงศรีอยุธยาอย่างถาวร แต่มุ่งหน้ามายังกรุงศรีอยุธยาเพราะผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหลัก นอกจากทำการค้ายังเข้าร่วมในกิจกรรมทางการเมืองการปกครองของพระมหากษัตริย์ด้วย

กิจกรรมหลักของคนกลุ่มนี้คือทำการค้า แรกทีเดียวนำสินค้าจากยุโรปเข้ามาจำหน่ายในกรุงศรีอยุธยา แต่ไม่ได้รับความนิยม จึงหันมาเป็นคนกลางรับซื้อสินค้าจากกรุงศรีอยุธยาไปจำหน่ายต่อยังจีนและญี่ปุ่น

๓.๑ กลุ่มชาวโปรตุเกส

ชาวโปรตุเกสเป็นชาวยุโรปชาติแรกที่เข้ามาติดต่อกับกรุงศรีอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ หลังจากกองทหารโปรตุเกสยึดมะละกาได้สำเร็จใน ค.ศ. ๑๕๑๑ เมื่อโปรตุเกสได้ครอบครองเมืองท่ามะละกาใน ค.ศ. ๑๕๑๑ อฟองซู ดืออัลบูเควร์ (Afonso de Albuquerque) ได้ส่งดูอาร์ต ฟิรนานดีชเป็นทูตนำสาส์นและของขวัญ

* มีการกล่าวถึงจอห์น เดอมารีโครา เศรษฐีชาวอาร์มีเนียจากเมืองมัทราสที่เข้ามาทำการค้ากับพะโค และได้เป็นขุนนางของราชสำนักพะโคว่าเป็นเจ้าของเรือหลายลำ ทำการค้าขนาดใหญ่ ค้าขาย อัญมณีและสิ่งของมีค่าต่าง ๆ รวมทั้งค้าทาส จอห์นมีน้องชายชื่อโจเซฟ ทำการค้าทางทะเลและมีเรือหลายลำเช่นกัน และในทีอื่นนั้นชาวอาร์มีเนียเป็นนายหน้า ผู้ให้ยืมเงินโดยคิดดอกเบี้ย และผู้ขนส่งสินค้าในคนเดียวกัน พ่อค้าชาวอาร์มีเนียบางคนยังเป็นตัวแทน ล่าม ผู้ปฏิบัติหน้าที่เฉพาะอย่าง และนักการทูต โดยให้บริการงานเหล่านี้แก่เจ้าเมืองและบริษัทการค้าของยุโรป พ่อค้าอาร์มีเนียมีความรู้เกี่ยวกับราคาสินค้าในยุโรป เอเชีย และเมืองท่าต่าง ๆ เพราะมีเครือข่ายอยู่ทั่วไป

เข้ามาถวายสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ และทำสัญญาทางการค้ากับกรุงศรีอยุธยา (อันโตนิโอ ดา ซิลวา เรกู ๒๕๓๑ : ๑๘) ส่งผลให้ใน ค.ศ. ๑๕๖๖ มีชาวโปรตุเกสจำนวนมากอพยพเข้ามาอาศัยในกรุงศรีอยุธยา^๖ รวมทั้งบาทหลวงคณะโดมินิกันที่นำคริสต์ศาสนาเข้ามาสู่กรุงศรีอยุธยาเป็นครั้งแรก มาตั้งสำนักสอนศาสนาจนก่อให้เกิดความขัดแย้งกับพวกมุสลิมที่อยู่มาก่อนและเกรงว่าจะเสียอิทธิพลและผลประโยชน์ทางการค้าให้แก่ชาวโปรตุเกส ส่งผลให้เกิดการวิวาทกันจนบาทหลวงโปรตุเกสคนหนึ่งถูกฆ่า อีกคนหนึ่งบาดเจ็บสาหัส (เรื่องเดิม : ๒๒)

ชาวโปรตุเกสที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานและค้าขายในกรุงศรีอยุธยาส่วนใหญ่คือพ่อค้าเอกชนหรือพ่อค้าอิสระ ทหารระดับต่ำ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ได้ค่าตอบแทนน้อยแต่มีภาระงานหนัก ชาวโปรตุเกสเข้ามาเป็นทหารรับจ้าง นำความรู้เรื่องการใช้อาวุธปืนและปืนใหญ่มาให้ชาวอยุธยารู้จัก บ้างก็เข้ามาค้าขายเป็นพ่อค้าเอกชนและเป็นบาทหลวง ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มีชาวโปรตุเกสจำนวนมากอพยพมาจากมาเก๊าและได้รับอนุญาตให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในกรุงศรีอยุธยาได้

ประชาคมโปรตุเกสอยู่ในกรุงศรีอยุธยาด้วยดีและประกอบอาชีพหลากหลาย เช่น เป็นทหารรับจ้าง นักเดินเรือ นายเรือ พ่อค้า ล่าม ช่างอัญมณี คนนำร่องบนเรือของพระมหากษัตริย์ แพทย์ เสมียน และค้าขายขนมหวาน เป็นต้น และเนื่องจากหลายเมืองในเอเชียใช้ภาษาโปรตุเกสเป็นภาษากลางในการค้าและการทูตกับตะวันตก กลุ่มลูกครึ่งเชื้อสายโปรตุเกสจึงมีโอกาสนี้เป็นล่าม ทั้งที่รับใช้ราชสำนักและรับจ้างพ่อค้าทั่วไป

๓.๒ กลุ่มพ่อค้าชาวฮอลันดา

พ่อค้าบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาเดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาใน ค.ศ. ๑๖๐๔ ใช้เวลาอยู่นานกว่าจะได้รับพระราชทานที่ดินตั้งหมู่บ้านจากสมเด็จพระเจ้าปราสาททองใน ค.ศ. ๑๖๓๔ เพราะบริษัทฯ ส่งเรือไปช่วยกรุงศรีอยุธยาทำสงครามกับปัตตานี หลังจากนั้นบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาจึงลงมือสร้างสำนักงานและที่อยู่ให้ลูกจ้างของบริษัทและครอบครัวจนเสร็จใน ค.ศ. ๑๖๓๖ และเป็น

^๖ ชาวโปรตุเกสยังอพยพเข้าไปยังพะโค เบงกอล โอริสสา และจีนด้วยในปีเดียวกันนี้ รวมแล้วกว่า ๒,๐๐๐ คน

ชาวยุโรปที่ดำเนินกิจกรรมทางการค้าอยู่ในกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่ง ค.ศ. ๑๗๖๕^๓

หมู่บ้านฮอลันดามีหัวหน้าคลังสินค้าของบริษัท เป็นหัวหน้าหมู่บ้าน ใน ค.ศ. ๑๗๓๒ ภายในเขตแดนของบริษัท มีประชากรทั้งสิ้น ๒๔๐ ครอบครัว หรือราว ๑,๔๔๓ คน นับรวมทั้งชาย หญิง และเด็ก (Theodorus Jacobus van den Heuvel 1997 : 36) ซึ่งส่วนใหญ่ เด็กเหล่านี้เป็นลูกครึ่งฮอลันดากับแม่ที่เป็นชาวพื้นเมือง

พ่อค้าฮอลันดาเป็นผู้นำวิธีการค้าแบบขอสัมปทานผูกขาดมาเสนอพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งกลายเป็นวิธีการที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้เพื่อดึงดูดพ่อค้าต่างชาติให้เข้ามาค้าขายกับกรุงศรีอยุธยา สิทธิที่ได้รับ เช่น สิทธิผูกขาดหนังสือ สิทธิผูกขาดตีบูก เป็นต้น

๓.๓ กลุ่มพ่อค้าชาวอังกฤษ

พ่อค้าบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เมื่อ ค.ศ. ๑๖๑๒ นำพระราชสาส์นจากพระเจ้าเจมส์ที่ ๑ มาถวาย จากนั้นจึงได้รับพระราชทานบ้านหลังใหญ่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ได้บ้านฮอลันดา เพื่อให้เป็นคลังสินค้าของบริษัท แต่เนื่องจากบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษไม่ประสบความสำเร็จในการทำการค้าในกรุงศรีอยุธยาจึงต้องปิดกิจการไประยะหนึ่งในปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมและเข้ามาเปิดกิจการใหม่อีกครั้งหนึ่งในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยพ่อค้าของบริษัทประเมินว่ากรุงศรีอยุธยาเหมาะสำหรับการจัดตั้งสถานีการค้าเพราะมีสินค้าประเภทอาหารมากพอที่จะส่งไปขายที่มะนิลา ญีปุ่น มาเก๊า และโคชินไชน่าได้ (กรมศิลปากร ๒๕๑๓ : ๔๑) และยังมี ความสำคัญในฐานะเป็นศูนย์กลางการค้าและการขนถ่ายสินค้าของเรือที่เข้ามาจอดซื้อสินค้าที่พระคลังสินค้า^๔

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงให้สิทธิพิเศษทางการค้าแก่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษหลายประการ อาทิ สิทธิการซื้อตีบูกที่ชุมพร พุนพิน ไชยา ฯลฯ สิทธิให้หัวหน้าชาวอังกฤษซื้อขายสินค้าจำพวกตีบูก ตะกั่ว ทองแดง งาช้าง และอื่น ๆ ในราชอาณาจักรได้ไม่จำกัด สิทธิในการขอท้องตราในการซื้อช้างและนอแรด สิทธิในการขอท้องตราเพื่อจัดส่งเรือมารับสินค้าหรือส่งสินค้าไปขึ้นเรือที่ปากสันดอน

^๓ เสียดกรุงศรีอยุธยา ค.ศ. ๑๗๖๗

^๔ มีทั้งเรือจากญีปุ่น ดังเกีย มาเก๊า โคชินไชน่า มะนิลา อังกฤษ และฮอลันดา

แม่น้ำเจ้าพระยา (เรื่องเดียวกัน : ๑๕๗-๑๕๘) เป็นต้น ถึงกระนั้น บริษัทก็ยังไม่ประสบความสำเร็จทางการค้า เนื่องจากเหตุผลหลายประการคือ สินค้าที่นำมาขายไม่ได้รับความนิยมจากตลาดแถบนี้ พ่อค้าบริษัททำบัญชีข้อโกง พ่อค้าที่ส่งมาแอบแฝงทำการค้าของตัวเองแทนที่จะทำการค้าให้บริษัท พ่อค้าจำนวนหนึ่งถอนตัวจากบริษัทออกมาเป็นพ่อค้าเอกชน และเงินทุนสนับสนุนกิจการมีไม่มาก ทั้งยังมีเรื่องไม่ลงรอยกับออกญาวิชาเยนทร์ ในที่สุดจึงตัดสินใจปิดคลังสินค้าและเดินทางออกไปจากกรุงศรีอยุธยา ในปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ค.ศ. ๑๖๘๔

๓.๔ กลุ่มพ่อค้าชาวฝรั่งเศส

ชาวฝรั่งเศสกลุ่มแรกที่เดินทางเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาคือบาทหลวงเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่ ค.ศ. ๑๖๖๒ และอีกสองปีต่อมาจึงเข้ามาอีกครั้ง แต่สถานการณ์การค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศสกลับเข้ามาตั้งภายหลังคือเปิดเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๖๘๐ (ประชุมพงศาวดารเล่ม ๒๐ ๒๕๑๐ : ๑๓๕) ส่วนหมู่บ้านฝรั่งเศสก็เป็นชุมชนเล็ก ๆ ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาด้านใต้ ใกล้ปากคลองตะเคียนและวัดพุทไธศวรรย์ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชพระราชทานที่ดินให้สร้างโบสถ์ อยู่ริมน้ำติดกับบริเวณที่พวกญวนอาศัย บาทหลวงจึงสร้างโบสถ์วัดนักบุญยอแซฟ และโรงเรียนบ้านเณร ซึ่งเป็นโรงเรียนสอนศาสนาแก่ชาวเอเชียอยู่ในหมู่บ้านนี้ เมื่อพ่อค้าบริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาในภายหลังก็ได้เข้ามาอยู่รวมกัน

จุดมุ่งหมายหลักของการที่บริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศสเข้าสู่กรุงศรีอยุธยาก็คือ การแข่งขันการค้ากับบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาและอังกฤษ และพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ มีพระประสงค์ให้บาทหลวงโน้มน้าวให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเปลี่ยนศาสนา เพื่อชาวเมืองจะได้เปลี่ยนศาสนาตามไปด้วย

พ่อค้าฝรั่งเศสได้รับอนุญาตให้ตั้งคลังสินค้าที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา และสามารถค้าขายได้โดยไม่ต้องเสียภาษีขาเข้า-ออก ยกเว้นสินค้าผูกขาด ชาวฝรั่งเศสยังได้สัมปทานผูกขาดสินค้าตึกที่ถลาง และวิศวกรฝรั่งเศสได้เข้ามาควบคุมการสร้างป้อมและกำแพงเมืองแบบฝรั่งเศส ทั้งที่เมืองลพบุรีและบางกอก

ในช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนปลายยังคงมีชาวฝรั่งเศสอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยาเพียงไม่กี่คนและมีบาทหลวงชาวฝรั่งเศสอยู่ในกรุงศรีอยุธยาไปจนกระทั่งถึงเวลาเสียกรุงศรีอยุธยา ค.ศ. ๑๗๖๗

การผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวกรุงศรีอยุธยากับผู้มาเยือน

การที่มีคนหลากหลายเชื้อชาติเข้ามาอยู่ร่วมกันเช่นนี้ส่งผลให้กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองท่าค้าขายที่มั่งคั่งร่ำรวย เห็นได้จากวัดจำนวนมากที่ก่อสร้างขึ้นในบริเวณกรุงศรีอยุธยา ความสามารถในการสร้างวัดสะท้อนถึงความมั่งคั่งร่ำรวยของคนที่นี่อาศัยอยู่ในเมืองท่าแห่งนี้ นอกจากนั้น ความมั่งคั่งที่ล้นเหลือจากกลุ่มคนของพระมหากษัตริย์และเจ้านายได้ลงมาสู่ประชาชนในเมืองท่าสำคัญนี้ด้วย จนเกิดเป็นค่านิยมในการสะสมเงินตราเพื่อนำไปซื้อหาสิ่งต่าง ๆ แทนการแลกเปลี่ยนตามที่เคยเป็นมา แม้แต่ค่าตัวของคนก็ตีค่าเป็นเงินเพื่อความสะดวกในการขายตัวลงเป็นทาส การไถ่ตัว และการปรับเมื่อเกิดคดีความ* รวมทั้งเกิดการจ่ายเงินแทนการเข้าเดือน เกิดการว่าจ้างให้ผู้อื่นทำงานแทนตนเอง รวมไปถึงการว่าจ้างให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งทำให้ไพร่ได้ค่าแรงเป็นเงิน ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ค่าแรงรายวันคือวันละ ๑ เฟื้อง (Nicolas Gervaise 1989 : 88) สะท้อนให้เห็นว่าไพร่ในกรุงศรีอยุธยาทำงานเลี้ยงชีพเพื่อให้ได้เงินมาจับจ่ายซื้อสินค้าอุปโภคหลายชนิด มีรายงานว่าสินค้าราคาต่ำขายได้ดีมากในกรุงศรีอยุธยา เช่น เครื่องเคลือบคุณภาพต่ำ กระทะเหล็ก กระจกเงา และผ้าชนิดต่าง ๆ แม้แต่สินค้าบริโภคบางอย่างก็มีซื้อขายกันในตลาดสด แทนที่การปลูก เลี้ยง หรือจับมากิน หรือการแลกเปลี่ยนระหว่างสินค้าต่อสินค้า ก็เปลี่ยนมาเป็นการซื้อเพื่อบริโภค เห็นได้จากจำนวนตลาดขายของสดเช้า-เย็นในกรุงศรีอยุธยาที่มีอยู่เป็นจำนวนมากเกือบจะทุกตำบล

อาจกล่าวได้ว่า วิถีชีวิตของผู้คนในกรุงศรีอยุธยาเป็นวัฒนธรรมระดับเมือง (Urban Society) ที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของคนทั่วไปที่ไม่ได้อยู่ในเมืองหลวงและเมืองท่าแห่งนี้ นอกจากความสำคัญของเงินตราจะเพิ่มขึ้นแล้ว ผลอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการเป็นเมืองท่าที่มีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติมาอยู่ร่วมกันก็คือเกิดการผสมผสานวัฒนธรรมจากภายนอกกับวัฒนธรรมของชาวกรุงศรีอยุธยาเกิดเป็นวัฒนธรรมแบบใหม่ที่ชาวเมืองอยุธยาไม่เคยรู้จักหรือยังไม่เคยสัมผัสมาก่อน วัฒนธรรมที่นำมาผสมผสานนี้มีทั้งที่รับมาจากจีน เปอร์เซีย ยุโรป ฯลฯ และเป็นผลมาจากความเป็นเมืองท่าการค้าที่มีความมั่งคั่งของกรุงศรีอยุธยาเอง

ปรากฏการณ์หลายอย่างที่เกิดขึ้นสะท้อนถึงค่านิยมใหม่ ๆ ในวัฒนธรรมกรุงศรี

* ดูรายละเอียดของการปรับและอัตราค่าปรับในพระไอยการพรมคักติ กฎหมายตราสามดวง

อยุธยา เช่น ค่านิยมสะสมเพชร ในเมืองอยุธยาคงมีฐานะบางพวกรับค่านิยมในการสะสมเพชรจากชาวอินเดียและชาวเปอร์เซีย จึงนิยมเก็บทรัพย์สินเป็นเพชร (ชิมอน เดอ ลา ลูแบร์ ๒๕๑๐ : ๒๓๓) เพราะสามารถซุกซ่อนและเคลื่อนย้ายได้ง่าย เพชรจึงเป็นสิ่งที่แสวงหากันมากในเมือง พวกผู้ดีมักสวมแหวนเพชรและอัญมณีต่าง ๆ อีกทั้งการที่ขุนนางจะต้องถวายคืนทรัพย์มรดกแด่พระมหากษัตริย์เมื่อตายลง ยิ่งทำให้พวกขุนนางนิยมสั่งสมความมั่งคั่งและแบ่งทรัพย์มรดกให้ลูกก่อนตาย เพื่อเมื่อตายจะได้ไม่ต้องถวายทรัพย์สินคืนพระมหากษัตริย์ ขุนนางผู้มีบรรดาศักดิ์นิยมให้ลูกแต่งงานมีเรือนไปตั้งแต่อายุยังน้อยเพื่อจะได้มอภพภานะทอง เงิน เรือนหอ เครื่องเพชรนิลจินดาและเครื่องแต่งบ้านอื่น ๆ ที่ตนสะสมไว้ให้ไป เหลือไว้แต่เครื่องยศได้รับพระราชทานมาเท่านั้น (Nicolas Gervaise 1987 : 98)

การมีรสนิยมใช้สิ่งของเครื่องใช้และนิยมอาหารจากต่างประเทศ

ชาวกรุงศรีอยุธยาจำนวนหนึ่งมีรสนิยมใช้สิ่งของเครื่องใช้และนิยมอาหารจากต่างประเทศ ภายในบ้านเรือนของคนธรรมดาที่บาทหลวงเดอ ชัวซีเข้าไปเยี่ยมเยียน เขาเห็นว่ามีการใช้เครื่องตกแต่งที่มาจากต่างประเทศและรับวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาใช้ “พื้นกระดานห้องปูลาดด้วยเสื่อ มีหีบกำปั่นของญี่ปุ่น ฉากกั้น พอเราเข้าไปถึงเขาก็นำน้ำชาในกากระเบื้องเคลือบมาเลี้ยงดู” (บาทหลวงเดอ ชัวซี ๒๕๑๖ : ๓๙๕) ซึ่งสะท้อนให้เห็นการรับวัฒนธรรมจีนและญี่ปุ่นของคนสามัญทั่วไป

นอกจากนี้ ในเอกสารสำเนาภักษัตริย์สุลต่านมีการบันทึกถึงบ้านเรือนในกรุงศรีอยุธยาที่สวยงามว่ามีอยู่หลายหลัง แต่ละหลังมีพรม หมอนอิง และห้องอาบน้ำร้อน (ดิเรก กุลศิริสวัสดิ์ ๒๕๑๗ : ๑๓๕-๑๓๖) นิยมตกแต่งบ้านด้วยบังดาจากจีน ใช้ฉากญี่ปุ่น ใช้เครื่องหอม มีม่านกำมะหยี่ และผ้าลูกไม้ที่มาจากเมืองคุชราตและเมืองจีน (เรื่องเดียวกัน : ๑๒๕-๑๒๖) ชาวเมืองยังนิยมใช้กระจกเงาจากต่างประเทศ

ภายในบ้านของชาวกรุงศรีอยุธยานั้น เดอ ลา ลูแบร์กล่าวถึงเตียงนอนว่าเป็นเพียงแคร่ไม้แคบและปูเสื่อ ไม่มีพนักเตียงและหัวเตียง แคร่ดังกล่าวอาจมีขาหรือไม่มีก็ได้ คนส่วนใหญ่มักไม่นอนบนแคร่แต่นอนบนเสื่ออกผืนเดียวเท่านั้น (ชิมอน เดอ ลา ลูแบร์ ๒๕๑๐ : ๑๕๒) แต่ในยุคอยุธยาตอนปลาย คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมกล่าวถึงยานที่ชาวจีนต่อโต๊ะ ตู้ เตียง เก้าอี้ และถึงน้ำแบบชาวจีนขายให้แก่คนทั่วไป

นอกจากนี้ยังมีตลาดป่าฟูกเกิดขึ้นด้วย แสดงให้เห็นว่าเกิดความนิยมใช้เครื่องเรือนและฟูกขึ้นมาแล้ว

การสวมรองเท้าก็ถือเป็นเรื่องใหม่ในวัฒนธรรมของชาวกรุง เนื่องจากเดิมนั้นไม่นิยมสวมรองเท้า แต่ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช นิโกลาส์ แชรแวส บันทึกไว้ว่าพวกขุนนางใช้รองเท้าหนีบแบบแขกมัวร์ และยอมรับว่าช่างตัดรองเท้าไม่ค่อยมีความจำเป็นนักในกรุงเพราะคนส่วนใหญ่เดินเท้าเปล่า (Ibid : 77) ส่วนบันทึกของเดอลา ลูแบร์ ในรัชกาลเดียวกัน กล่าวถึงการสวมรองเท้าและปลายแหลมและบรรยายว่าเป็นรองเท้าที่ไม่มีปีกหุ้มเท้าและไม่มีส้น เขาบอกด้วยว่าชาวกรุงจะไม่ใส่รองเท้าเข้าไปในบ้านเรือนและหากอยู่ต่อหน้าผู้ซึ่งตนเองเคารพชาวกรุงก็จะไม่ใส่รองเท้าเลย (ซิมอน เดอลา ลูแบร์ ๒๕๑๐ : ๑๑๕) อย่างไรก็ดี ในช่วงอยุธยาตอนปลายมีการรับวัฒนธรรมสวมรองเท้าแบบชาวจีนเกิดขึ้น เห็นได้จากเกิดมีโรงเย็บรองเท้าที่หัวตลาดวัดท่าราบหน้าบ้านเจ้าสัวสี ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ของชาวจีน (คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ๒๕๓๔ : ๓) และสันนิษฐานได้ว่าน่าจะเป็นคนทั่วไปที่สามารถซื้อหารองเท้าแบบนี้มาใช้ได้

นอกจากนี้ การมีชาวต่างชาติมาตั้งรกรากถิ่นฐานในกรุงจนถึงขั้นเปิดร้านตามย่านค้าขายสินค้าตามเชื้อชาติได้ก็ย่อมทำให้ชาวกรุงศรีอยุธยารู้จักสินค้าของชาวต่างชาติเหล่านี้เป็นอย่างดี อาทิ เสื้อ กางเกงแบบญี่ปุ่น เครื่องประดับแบบแขกมัวร์ ผ้านุ่งคุณภาพดีจากต่างประเทศ ขนมและอาหารของชาวจีน ญี่ปุ่น โปรตุเกส ที่มีจำหน่ายให้ชาวกรุงซื้อไปใช้

ในเรื่องของเครื่องดื่ม ตามธรรมดาแล้วชาวเมืองมักดื่มน้ำเปล่าที่อบให้หอม ซึ่งต้องตากมาทิ้งไว้ในตุ่มหรือครุ่ก่อนดื่มสักสามสัปดาห์เพื่อให้ตกตะกอน (ซิมอน เดอลา ลูแบร์ ๒๕๑๐ : ๙๑-๙๒) อย่างไรก็ดี ลา ลูแบร์พบว่าเฉพาะชาวเมืองกรุงศรีอยุธยาหรือชาวกรุงเท่านั้นที่จะรู้จักดื่มชา เพราะที่แห่งอื่นจะไม่มีธรรมเนียมการดื่มชาเลย พวกชาวกรุงล้วนรู้จักและยอมรับทั่วกันว่ามารยาทของผู้ดีคือการดื่มน้ำชาและต้องนำน้ำชามาเลี้ยงผู้มาเยือน

ชาที่ดื่มกันนี้คือยอดใบชา ซึ่งจะเรียกว่าชาว่า “ฉ่า” (เรื่องเดียวกัน : ๙๓) จึงอาจจะเชื่อได้ว่าวัฒนธรรมการดื่มชานี้รับมาจากจีนเพราะนอกจากเรียกว่าฉ่า ยังมีอีกชื่อหนึ่งว่า “เตี” ชาวกรุงรู้ว่าชามีอยู่สามชนิด คือ ฉ่าบ้วยหรือเตีบ้วย ซึ่งชงน้ำร้อนออกสี

ค่อนข้างแดง มีฤทธิ์ทำให้ท้องผูก ชนิดที่สองเรียกว่าชอมลู มีฤทธิ์เป็นยาระบายอ่อน ๆ ส่วนชนิดที่สามไม่มีชื่อเรียกเฉพาะ (เรื่องเดียวกัน : ๙๓) นอกจากนี้ชาวกรุงยังมีการชงชาเช่นเดียวกับชาวจีนกล่าวคือใช้กาทองแดงข้างในเคลือบตะกั่วเพื่อต้มน้ำให้เดือด และใช้บ้านชาที่ทำจากดินสีแดง ต้องมีการอุ่นบ้านชานี้เสียก่อนแล้วใส่ชาลงไปหยิบมือหนึ่ง แล้วจึงรินน้ำเดือดตามลงไปแล้วปิดฝา จากนั้นก็ให้น้ำร้อนราดบ้านชาอีก รอจนชาจุ่มสุกบ้านชาถึงรินลงในถ้วยกระเบื้อง นอกจากนี้ ยังไม่มีการใส่น้ำตาลลงไปในตัวชา แต่ใช้วิธีการอมน้ำตาลกรวดไว้ในปากแล้วใช้ฟันขบให้น้ำตาลแหลก แล้วจึงดื่มชาตามเข้าไป (เรื่องเดียวกัน, ๙๔-๙๕)

กาแฟเป็นเครื่องดื่มอีกชนิดหนึ่งที่น่าเข้ามาจากแถบอาระเบีย ชาวกรุงยังรู้จักการดื่มโกโก้ ซึ่งพวกโปรตุเกสนำเข้ามาจากมะนิลา ส่วนสุรานั้น พวกเขารู้จักทั้งเหล้าองุ่น บรั่นดี และพันช์ (ซิมอน เดอ ลาลูแบร์ ๒๕๑๐ : ๙๓-๙๔)

เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ของชาวกรุงแท้ ๆ คือน้ำตาลเมาหรือกระแช่ ซึ่งทำจากน้ำตาลในวงตาลหรือวงมะพร้าวแล้วใส่สีเสียดลงไปให้กลายเป็นน้ำตาลเมา นอกจากนี้ยังรู้จักการกลั่นสุราและสาโทซึ่งทำจากข้าว ซึ่งชาวยุโรปเทียบกับบรั่นดี และชาวกรุงชอบดื่มเครื่องดื่มชนิดนี้กันมาก (เรื่องเดียวกัน : ๙๗-๙๘) ลาลูแบร์สังเกตว่าชาวกรุงรู้จักและชอบดื่มเหล้าองุ่นมากกว่าน้ำชา และรู้จักเหล้าองุ่นนำเข้าจากเมืองซีราซในเปอร์เซียหรือไม่ก็ไวน์ที่นำเข้ามาจากยุโรป เนื่องจากชาวอังกฤษและฮอลันดามักจะนำเข้ามา นอกจากนี้ยังมีเบียร์ผสมจากจีนและญี่ปุ่นด้วย (เรื่องเดียวกัน : ๙๖-๙๗)

ศิลปะสถาปัตยกรรมรูปแบบใหม่

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ความนิยมสร้างเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมและทรงปราสาทยอดในกรุงศรีอยุธยาลดลงอย่างรวดเร็วจนเกือบจะหมดไป ความสำคัญของแกนหลักในวัดกลายเป็นอาคารแทนเจดีย์ ซึ่งอาจจะเกิดจากการรับวัฒนธรรมต่างชาติ เช่น ชาวคริสต์และมุสลิมที่ให้ความสำคัญแก่โบสถ์ก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม การสร้างวัดไชยวัฒนารามให้มีเจดีย์ทรงปรางค์เป็นประธานถือว่าเป็นข้อยกเว้นของยุคสมัย เพราะสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงนิยมศิลปะแบบขอม มีความเป็นไปได้สูงว่าวัดไชยวัฒนารามที่ทรงสร้างมีวัตถุประสงค์เพื่อประกาศอำนาจบารมี และต้องการแสดงบุญญาธิการด้วยการสร้างวัดขนาดใหญ่ เพื่อให้ราษฎรเห็นว่าทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและอาศัย

เรื่องนี้อ้างความชอบธรรมในการปกครองไพร่ฟ้าประชาชนร่วมไปกับวิธีการอื่น ๆ

วัดในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งแรกที่สันนิษฐานว่าเอาอย่างอาคารจากต่างประเทศมาปรับเป็นอาคารแบบลูกผสมคืออาคารโบสถ์วัดตะเว็ด อยู่ใกล้คลองคูจาม ทางทิศใต้ของวัดพุทไธสวรรย์ เป็นอาคารทรงตึกสองชั้น ที่พระอุโบสถยังหลงเหลือลักษณะหน้าต่างโค้ง หน้าบันก่ออิฐปั้นปูนเป็นลวดลายจากต่างแดน ซึ่งอาจจะเป็นลวดลายที่รับอิทธิพลศิลปะฝรั่งเศสมาผสมกับลายนกกาคของไทยซึ่งเห็นได้ว่ายังผสมกันไม่สนิทนัก (น. ณ ปากน้ำ ๒๕๔๐ : ๓๑๐)

ส่วนการเจาะช่องหน้าต่างโค้ง ที่เรียกว่าหน้าต่างรูปกลีบบัว ซึ่งนิยมมากในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น อาจจะได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะของเปอร์เซีย ดังที่ปรากฏในเขตพระราชฐานที่ลพบุรี (เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์ ๒๕๔๗ : ๓๓)

ต่อมามีการพัฒนาอาคารทรงตึกให้งดงามขึ้น เห็นได้จากตำหนักพระพุทธรโมชาจารย์ วัดพุทไธสวรรย์ วิหารวัดเจ้าย่า ริมคลองสระบัว พระที่นั่งตึก พระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ และพระที่นั่งเย็น เป็นต้น

ในจิตรกรรมฝาผนังเรื่องวิบุรชาติกที่ผนังด้านทิศใต้ในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี ซึ่งเป็นงานศิลปะในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชตอนต้น ปรากฏภาพเขียนบ้านขุนนางเป็นตึกได้สูง ดูเหมือนว่ามี ๒ ชั้น ชั้นล่างทำเป็นช่องโค้งแหลม (Arch) ชั้นบนก่อเป็นผนังตึก มีหน้าต่างสี่เหลี่ยม หลังคาเป็นเครื่องไม้ (น. ณ ปากน้ำ ๒๕๓๔ : ๑๐๗) ซึ่งสะท้อนว่าลักษณะการก่อสร้างเช่นนี้คงมีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองแล้ว

ส่วนหลักฐานของเคมปีเฟอร์ที่เข้ามาในสมัยต้นรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา กล่าวว่า บนถนนสายกลางในเมืองที่ตรงไปสู่พระราชวัง ซึ่งเรียกกันว่าถนนแขกมัวร์ “...มีผู้คนอยู่คับคั่งที่สุด แขนงเดินไปด้วยร้านค้า ร้านช่างศิลป์ และหัตถกรรมต่าง ๆ ถนนสองสายนี้มีบ้านคนจีน อินเดียสถาน และมัวร์อยู่กว่าร้อยหลัง สร้างด้วยหินรูปทรงเหมือน ๆ กัน ขนาดเล็กมาก ยาวราวแปดเพช กว้างสี่เพช มีสองชั้น แต่กระนั้นก็สูงไม่เกินสองฟาทมกึ่ง หลังคามุงกระเบื้องแบน ๆ มีประตูใหญ่ดูไม่ได้สวย” ลักษณะบ้านเรือนเช่นนี้แตกต่างจากบ้านเรือนของผู้คนทั่วไป ซึ่ง “เป็นทับกระท่อมเสียเป็นพื้นปลูกด้วยไม้ไผ่ ซึ่งเป็นไม้กลวง หนาราว ๒-๓ ฝ่ามือ พื้นปูกระดาน หลังคามุงจากอย่างลวก ๆ” (กรมศิลปากร ๒๕๔๕ : ๖๑-๖๒)

ความนิยมสร้างบ้านเป็นตึกคงเกิดมากขึ้น บ้านของขุนนางและเศรษฐีคหบดี

นิยมสร้างเป็นตึก อาทิ ตึกสี่เหลี่ยมที่สมเด็จพระเพทราชาพระราชทานให้เจ้าพระยาสุรสงคราม และตึกเจ้าพระยาพระคลังที่ปาตะกัว กุฎีสงฆ์ชั้นพระราชอาคันตุกะที่ยังมีซากเหลืออยู่ล้วนก่อเป็นตึกทั้งสิ้น เช่น กุฎีราชาคณะที่วัดตึก วัดพุทไธศวรรย์ วัดเจ้าย่า วัดกุฎีดาว ความนิยมสร้างอาคารตึกยังแพร่ไปถึงอ่างทอง เมื่อเจ้าฟ้าอุทุมพรโปรดให้สร้างพระตำหนักคำหยาดเป็นพระตำหนักตึก

การละเล่นที่หลากหลายจากต่างชาติ

การรับวัฒนธรรมต่างประเทศยังเห็นได้ชัดจากการละเล่น เช่น กายกรรมได้ลดการเล่นไม้สูง หุ่นกระบอกของแขกมัวร์ หุ่นกระบอกลาว จิ้ง ดอกไม้เพลิง ว่า มวยปล้ำ วิ่งวัว ฯลฯ ซึ่งเป็นการละเล่นของคนหลาย ๆ เชื้อชาติ แต่เมื่อนำมาแสดงกลับกลายเป็นที่ชื่นชอบและยอมรับของคนทั่วไป กลายเป็นการมหรสพที่ชาวเมืองทั่วไปได้ร่วมงานด้วย เช่น เมื่อสถาปนาวัดพระยาแมนในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา ทรงให้มีการสมโภชฉลองด้วยการเล่นดอกไม้เพลิง ตั้งโรงโขน โรงรำ หกคะเมนได้ลด และโจนรับ (ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓๙ : ๒๒๔) ซึ่งเห็นการละเล่นจากต่างชาติเข้ามาผสมผสานในวิถีชีวิตของชาวเมือง

วิถีที่เปลี่ยนแปลงของเมืองท่าการค้า : สำนักหญิงบริการและบ่อนพนัน

สิ่งที่มาพร้อมกับความเป็นเมืองการค้าก็คือโรงหญิงโสเภณีและบ่อนการพนัน พบหลักฐานการเก็บภาษีสถานที่ทั้งสองในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โรงโสเภณีของออกญาแมนหรือแมนแห่งเดียวมีหญิงโสเภณีถึง ๖๐๐ คน (ซิโมน เดอ ลา ลูแบร์ : ๓๓๐-๓๓๑) หญิงโสเภณีเหล่านี้ล้วนเป็นบุตรขุนนาง ที่บิดาขายให้แก่โรงโสเภณีเพราะเห็นว่าบุตรของตนทำชั่ว และยังมีโสเภณีที่สามีขายภรรยาลงไปเป็นทาสเนื่องจากคบชู้ผู้ชาย (เรื่องเดียวกัน : ๓๓๑)

สมัยอยุธยาตอนปลายพบว่าที่ปากคลองขุนละครไชยมีโรงหญิงละครโสเภณีอยู่ถึง ๔ โรง ไม่แน่ว่าจะยังมีที่อื่นอีกหรือไม่ อย่างไรก็ดี ตามเมืองท่าอื่น ๆ ในสมัยเดียวกันก็จะมีโรงโสเภณีอยู่ตามท่าเรือหรือบริเวณศูนย์กลางของเมืองทั้งสิ้น ส่วนบ่อนพนันนั้นไม่ทราบว่ามีมาตั้งแต่เมื่อใด แต่ภาษีบ่อนพนันเป็นภาษีซึ่งเพิ่งตั้งขึ้นใหม่ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (เรื่องเดียวกัน : ๔๑๗) ซึ่งย่อมสันนิษฐานได้ว่าความเป็นเมืองท่า

การค้าซึ่งเป็นที่รู้จักของพ่อค้าต่างชาติต่างภาษาเป็นที่มาของวัฒนธรรมการเล่นการพนัน จนเปิดเป็นโรงบ่อนเช่นนี้ขึ้น และราชสำนักต้องการควบคุมจึงเกิดภาษีบ่อนพนัน อีกด้านหนึ่งการเก็บภาษีบ่อนพนันสะท้อนให้เห็นความรุ่งเรืองของการเปิดบ่อน ซึ่งมีผู้คนเข้ามาใช้บริการเป็นจำนวนมาก

การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมสู่ชาวตะวันตก

นอกจากชาวกรุงศรีอยุธยาจะรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศแล้ว ในทางตรงกันข้าม ชาวต่างประเทศที่เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาก็รับวัฒนธรรมของไทยไปใช้ด้วยเช่นกัน ที่หมู่บ้านฮอลันดามีหลุมฝังศพของอีซาค มูร์ไดค์ (Isaac Moerdijck) เฮนริค คราเยอร์ส (Henricq Craijers) และเด็ก ๆ ลูกของยาน ฟาน ไรค์ (Jan van Rijck) ทำเป็นรูปเจดีย์แบบไทย (George Vinal Smith 1977 : 101) ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ่อค้าฝรั่งเศสบันทึกไว้ว่าที่หมู่บ้านฝรั่งเศส วัดของพวกเขาฝรั่งเศสที่สร้างขึ้นใหม่ทำเป็นรูปร่างคล้าย ๆ กับวัดของไทย ยังมีหลักฐานที่กล่าวถึงพระเยซูอิตสามรูปที่ลพบุรี ซึ่งสนใจเรียนภาษาลีกับพระสงฆ์ไทย และยอมบวชเป็นพระสงฆ์ด้วย อย่างไรก็ตาม ไม่มีหลักฐานว่าพระสามรูปนี้มีชะตาชีวิตต่อไปอย่างไร (กรมศิลปากร ๒๕๔๕ : ๔๖)

จะเห็นได้ว่านอกจากจะมีการรับวัฒนธรรมของสังคมอื่นเข้ามาปปรุงแต่งและปรับปรนกับวัฒนธรรมของตนเองแล้ว ยังเกิดการที่ชาวต่างชาติต่างภาษารับวัฒนธรรมของชาวอยุธยาไปปรับใช้กับวิถีชีวิตของตนเองในกรุงศรีอยุธยาอีกด้วย ซึ่งสะท้อนให้เห็นช่วงเวลาที่ยาวนานที่ชาวต่างชาติต่างภาษาเข้ามาอาศัยทำมาหากินอยู่ในกรุงศรีอยุธยาอันเนื่องมาจากความเป็นเมืองท่าการค้าของเมืองแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี

กล่าวโดยสรุปได้ว่าผลจากการเป็นเมืองการค้าของกรุงศรีอยุธยาทำให้วิถีชีวิตของผู้คนในเมืองแห่งนี้เปลี่ยนแปลงและเกิดวัฒนธรรมใหม่ที่ผ่านกระบวนการปปรุงแต่งและปรับปรนจนกลายเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของชาวกรุงศรีอยุธยา เป็นวัฒนธรรมของสังคมเมือง (Urban Society) ซึ่งแตกต่างจากวัฒนธรรมตามหัวเมืองอื่น ๆ ของกรุงศรีอยุธยา จากหลักฐานจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นมาแล้วตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช วิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่ในกรุงศรีอยุธยาถูกกระทบจากการเข้ามาของพ่อค้าต่างชาติต่างภาษา ความรุ่งเรืองของบ่อนพนันและสำนักหญิงโสเภณีบอกให้

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๓๔ (๒๕๕๕) ฉบับที่ ๒ ๖๓

ทราบว่าการกรุงศรีอยุธยาเปลี่ยนแปลงเพื่อรับความต้องการของพ่อค้าที่เข้ามายังเมืองการค้า
สภาพของสังคมเมืองเช่นนี้ยังคงอยู่แม้ในช่วงเวลาเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๓๑๐ และ
ถูกส่งต่อไปยังสมัยรัตนโกสินทร์เมื่อตั้งเมืองหลวงและเมืองทำการค้าใหม่ที่กรุงเทพฯ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กาญจนาคนพันธุ์, ภูมิศาสตร์วัดโพธิ์ เล่ม ๑, พระนคร : สำนักพิมพ์สาส์นสวรรค์,
๒๕๑๒.

แกมปีเฟอร์, เอนเยลเบิร์ต. ไทยในจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร,
๒๕๔๕.

จุพิตพงศ์ จุฬารัตน์, ขุนนางกรมท่าขวา : การศึกษาบทบาทและหน้าที่ในสมัย
อยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๑๕๓-๒๔๓๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ชำระประวัติศาสตร์, คณะกรรมการ. คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสาร
จากหอหลวง. กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ๒๕๓๔.

ซิลวา เรกู, อันโตนิโอ ดา. ๔๗๐ ปี สัมพันธไมตรีระหว่างไทยและโปรตุเกส. ลินจง
สุวรรณโกคิน (แปล). กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ, ๒๕๓๑.

ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์, ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย
และสำภาภษัตริย์สุลัยมาน (ฉบับย่อ). กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือ
แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๗.

๖๔ วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ

เดอ ชัวซีย์, บาทหลวง. จดหมายเหตุร้ายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยาม ในปี

ค.ศ. ๑๖๘๕ และ ๑๖๘๖ ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, ๒๕๑๖.

ตูลแปง, ฟรังซัวส์ อังรี. ประวัติศาสตร์แห่งพระราชอาณาจักรสยาม. ปอล ชาเวียร์ (แปล). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๗.

น. ณ ปากน้ำ. ห้าเดือนกลางซากอิฐปูนที่อยุธยา พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๔๐.

น. ณ ปากน้ำ. ศิลปกรรมแห่งอาณาจักรศรีอยุธยา. พระนคร : ดันอ้อ, ๒๕๔๒.

น. ณ ปากน้ำ. ศิลปะและวัฒนธรรมจากดินแดนอาหรับเมื่อแรกเข้าสู่สยามประเทศ. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๓๔.

ประชุมพงศาวดารเล่ม ๒๙ (ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๘ (ต่อ)-๕๐). พระนคร : องค์การคำครุสภา, ๒๕๑๒.

เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์. นามาสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ : สารคดี, ๒๕๔๗.

โยเนะโอะ, อิชิอิ และโทชิฮารุ, โยชิการะ. ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น ๖๐๐ ปี. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสายชล วรรณรัตน์ (บรรณาธิการแปล) กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๒.

ลา ลูแบร์, เดอ. จดหมายเหตุลา ลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์; ราชอาณาจักรสยาม. สันต์ ท.โกมลบุตร, แปล. พิมพ์ครั้งที่ 1. พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๑๐.

วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ. หนึ่งกวาง ไม้ฝาง ชั่ว ของป่า การค้าอยุธยา พุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๕๐.

วัลภา บุรุษพัฒน์. “ความเป็นมาของชาวจีนในประเทศไทย” ใน ชาวจีนในประเทศไทย รวบรวมโดย ชัดภัย บุรุษพัฒน์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, ๒๕๑๗.

ศรีศักร วัลลิโภดม. กรุงศรีอยุธยาของเรา พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๒).

ศิลปากร, กรม. บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ ในศตวรรษที่ ๑๗ เล่มที่ ๑. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๑๒.

ศิลปากร, กรม. บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ ๑๗ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๑๒.

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๓๔ (๒๕๕๕) ฉบับที่ ๒ ๖๕

ศิลปากร, กรม. **เรื่องกฎหมายตราสามดวง**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๑.

ศิลปากร, กรม. **รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลิต (วัน วลิต)**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๖.

ศิลปากร, กรม. **รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ ๒**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๕.

ศิลปากร, กรม. **ศิลปกรรมสมัยอยุธยา**, ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๑๔.

สุเทพ สุนทรนาถฯ, **ชาติพันธุ์สัมพันธ์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๘.

วิทยานิพนธ์

วรางคนา นิพัทธ์สุขกิจ. “กลุ่มคนที่สัมพันธ์กับการค้าในสังคมอยุธยา พ.ศ. ๒๑๗๒-๒๓๑๐”. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ภาษาต่างประเทศ

Aghassian, Michel and Kevonian, Keram. “Armenian Trade in the Indian Ocean in the Seventeenth and Eighteenth Centuries.” In **Asian merchants and businessmen in the Indian Ocean and the China Sea**. New Delhi; New York : Oxford University Press, 2000.

Armenian Merchants of the Seventeenth and early Eighteenth Centuries : English East India Company Sources. edited by Vah Baladouni and Margaret Makepeace. Philadelphia : American Philosophical Society Independence Square, 1998.

Collis, Maurice. **Siamese White**. Bangkok : AVA Publishing House, 1996.

Dhiravat na Pombejra. “Ayutthaya at the End of the Seventeenth Century; Was There a Shift to Isolation?” in **Southeast Asia in the Early Modern Era; Trade, Power, and Belief**, p 250-272. Ed. by Anthony Reid, London : Cornell University Press, 1993.

Gervaise, Nicolas. **The Natural and Political History of the Kingdom of**

- Siam. Bangkok : White Lotus 1998.
- Kaempfer, Engelbert. **A Description of the Kingdom of Siam.** Bangkok : Orchid Press, 1998.
- La Loubre, Simon de. **A New Historical Relation of the Kingdom of Siam.** Singapore : Oxford University Press, 1986.
- Reid, Anthony. **Southeast Asia in the Age of Commerce 1450-1680, Volume one : The Land below the Winds.** Chiang Mai : Silkworm Books, 1988.
- Reid, Anthony. **Southeast Asia in the Age of Commerce 1450-1680, Volume two : Expansion and Crisis.** Chiang Mai : Silkworm Books, 1993.
- Reid, Anthony. "Documenting the Rise and Fall of Ayudhya as a Regional Trade Centre" Proceedings for the International Workshop "Ayudhya and Asia" 18-20 December 1995.
- Reid, Anthony. **Southeast Asia in the early modern era; Trade, Power, and Belief.** London : Cornell University Press, 1993.
- Smith, Gorge Vinal. **The Dutch in Seventeenth-Century Thailand.** De Kalb : Northern Illinois University, 1977.
- Smithies, Michael. tr., **The Chevalier de Chaumont and the Abbe de Choisy Aspects of the Embassy to Siam 1985.** Chiang Mai : Silkworm Books, 1997.
- Van den Heuvel, Theodorus Jacobus. "A Journey to Phra Phutthabat, 1737" in **In the King Trail : an 18th Century Dutch Journey to the Buddha's Footprint** edited by Remco Raben and Dhiravat na Pombejra. Bangkok : The Royal Netherlands Embassy, 1997.

